داستان جیران و ایل قاجار!

سجاد راستگو

ایل قاجار از گروه‌های سیاسی مهم در سده‌های گذشته در ایران است. بیش از صد سال حکومت این خاندان در زمانی که با قدرت گرفتن اروپایی‌ها و روس‌ها همراه بود، باعث آغاز دخالت آن‌ها در امور ایران شد. این ایل یکی از گروه‌هایی بود که پس از حمله مغول همراه با چند ایل دیگر از آسیای میانه به سمت ایران کوچ کرده بودند و تا ترکیه و قفقاز پیش رفته بودند. تیمور لنگ چندی پس از مغول‌ها در نبرد آنقره سلطان عثمانی را شکست داد و در برگشت قصد کرد تا قبایل ترکی را که در آناتولی ساکن بودند، با خود به آسیای میانه بازگرداند، اما با وساطت خواجه علی سیاه‌پوش، جد شاه اسماعیل صفوی، تیمور آن‌ها را آزاد کرد. از همان زمان این قبایل به مذهب شیعه درآمدند و بعدها در زمان آغاز لشکرکشی‌های شاه اسماعیل صفوی به ایران آمدند و هفت ایل قزلباش را تشکیل دادند. ایل قاجار یکی از این هفت ایل بود. این ایل به مقام‌های بالایی در دستگاه صفوی رسید و در زمان شاه عباس گروهی از آن‌ها برای مقابله با حملات ازبک‌ها و ترکمن‌ها در استرآباد (گرگان) ساکن شدند. نسل شاهان قاجار از همین گروه بوده است. هنگام سقوط اصفهان، فتحعلی‌خان قاجار، حاکم گرگان، به کمک شاه صفوی آمد، اما شاه سلطان حسین که قصد تسلیم داشت، به او اجازه درگیری با افغان‌ها را نداد. خان قاجار پس از سقوط اصفهان امیر لشکر شاه آواره صفوی، تهماسب دوم، شد، اما در مقابل نادر، سردار جدید، جایگاهش را از دست داد و چندی بعد کشته شد و فرزند و جانشینش پس از مرگ نادر وارد جنگ‌های قدرت با دیگر سرداران نادر از جمله کریم‌خان زند و بازماندگان صفوی شد و جانش را در این راه از دست داد. خانواده او پس از مرگش زیر نظر کریم‌خان زند در شیراز زندگی کردند. پس از مرگ کریم‌خان، یکی از پسران محمدحسن‌خان از شیراز به شمال ایران فرار کرد؛ کسی که در سال‌های بعد حکومت زندیه را نابود کرد و سلطنت قاجار را بنیان نهاد، آغامحمدخان قاجار.

شروع سلطنت آغامحمدخان

آغامحمدخان ریاست ایل قاجار را در دست گرفت و شمال ایران را به کنترل خود درآورد. رقیب اصلی او لطفعلی‌خان زند، شاه جوان زندیه، بود. آغامحمدخان با کمک نفوذی‌هایش در حکومت زندیه، شیراز را تصرف کرد و در تعقیب شاه زند در کرمان قتل‌عام عظیمی به راه انداخت. با اسیر و سپس کشته شدن لطفعلی‌خان، دیگر راه برای تصرف کامل ایران برای خان قاجار باز شده بود. آغامحمدخان سپس با سپاهش به سمت قفقاز لشکر کشید تا حاکمان آن منطقه از جمله حاکم گرجستان را که در اوضاع مشوش پس از مرگ نادر مستقل شده بودند، دوباره مطیع سازد. پس از بازگرداندن قفقاز به خاک ایران، آغامحمدخان در دشت مغان اعلام پادشاهی برایران کرد و در تهران، پایتختش، تاج‌گذاری کرد. شاه قاجار قصد داشت تا سرزمین‌های آسیای میانه را هم دوباره مطیع ایران کند، اما با خبر حمله روس‌ها و شورش در قفقاز، دوباره به سمت قفقاز لشکر کشید. او در یکی از شب‌های اردوی نظامی در قفقاز به دست خدمتکارانش کشته شد.

فتحعلی‌شاه وارد می‌شود

قاجارها از دو طایفه اصلی تشکیل می‌شدند؛ قوانلو دولو. این دو طایفه سال‌ها برای ریاست ایل قاجار با یکدیگر در ستیز بودند تا اینکه آغامحمدخان از قوانلوها به پادشاهی رسید. پس از آن تصمیم گرفته شد تا مادران ولیعهد از طایفه دولو باشند تا وحدتی میان این دو طایفه ایجاد شود. پس از مرگ آغامحمدخان که به علت عقیم بودن فرزندی نداشت، برادرزاده‌اش، باباخان، شاه شد. باباخان پس از تاج‌گذاری نام فتحعلی را انتخاب کرد. دوران حکومت او با تثبیت سلطنت قاجار همراه بود. هرچند با قدرت گرفتن روس‌ها، شاه جدید قفقاز را به کلی با دو جنگ به روس‌ها واگذار کرد. طبق رسم قاجار، ولیعهد به حکومت آذربایجان می‌رسید، چنان که در زمان صفویه هرات جایگاه ولیعهد بود. ولیعهد محبوب فتحعلی‌شاه، عباس میرزا بود که نقش مهمی در جنگ‌های ایران و روس داشت، اما او در مشهد به علت بیماری درگذشت. فتحعلی‌شاه به دلیل علاقه زیاد به عباس میرزا، به جای پسران دیگر خودش پسر عباس میرزا را به عنوان ولیعهد انتخاب کرد. پس از مرگ فتحعلی‌شاه، پسران او که جانشینی را حق خود می‌دانستند، دست به شورش زدند. از جمله حسینعلی میرزا فرمانفرما و ظل‌السلطان. ظل‌السلطان پیش از رسیدن ولیعهد از تبریز، نود روز بر تخت شاهی نشست، اما در جنگی نزدیک تهران شکست خورد و کنار گذاشته شد. با درایت قائم‌مقام فراهانی، محمدشاه به تخت نشست. یکی از اتفاقات مهم دوران حکومت او، جدایی هرات از ایران بود. ولیعهد او، ناصرالدین میرزا، از مادری از طایفه قوانلو بود و این خلاف رسمی بود که می‌گفت مادر ولیعهد باید از طایفه دولو باشد. این امر با اعتراض برادران محمدشاه همراه شد، اما شاه قاجار فراتر از ایل قاجار قصد داشت فرزندش عباس میرزا از خدیجه کردستانی را که از قاجار نبود، ولیعهد کند. اما درنهایت منصرف شد و ناصرالدین میرزا از مهدعلیا قوانلو ولیعهد باقی ماند.

مسئله ولیعهد

با مرگ محمدشاه، اوضاع کشور ناآرام شد. ولیعهد در تبریز بود و در تهران گروهی قصد داشتند تا عباس میرزا را شاه کنند، اما مهدعلیا، مادر ناصرالدین میرزا، زمام امور را در دست گرفت و با برکناری میرزا آقاسی صدراعظم، هوادار عباس میرزا، مقدمات تاج‌گذاری پسرش را فراهم کند. عباس میرزا و مادرش خدیجه کردستانی از ترس جانشان به سفارت انگلیس پناه بردند. ناصرالدین میرزا مانند پدرش به کمک امیرکبیر به تهران آمد و تاج‌گذاری کرد. شاه جدید مانند جدش فتحعلی‌شاه، حرم‌سرای بزرگی داشت و همسران و فرزندان فراوان. نخستین همسر او گلین‌خانم، نواده فتحعلی‌شاه، بود. گلین‌خانم نخستین ولیعهد را برای شاه به دنیا آورد، ولی این نوزاد در یازده ماهگی از دنیا رفت. عفت‌السلطنه نیز پسری برای شاه به دنیا آورد به نام ظل‌السلطان که زنده ماند و بعدها به حکومت اصفهان رسید، اما به علت اینکه مادرش قاجار نبود، شانسی برای ولیعهدی نداشت. تاج‌الدوله، دیگر همسر شاه که نوه فتحعلی‌شاه بود، فرزندی به نام سلطان معین‌الدین میرزا به دنیا آورد که او نیز در کودکی در شب رسیدن خبر فتح هرات درگذشت. دو فرزند جیران، سوگولی شاه، نیز در کودکی درگذشتند. آن‌ها هم به علت اینکه مادرشان قاجار نبود، شانسی نداشتند، اما علاقه وافر شاه به جیران امکان وقوع هر چیزی را محتمل می‌کرد. درنهایت مظفرالدین میرزا از شکوه‌السلطنه، نوه دیگر فتحعلی‌شاه، ولیعهد شاه شد. اگرچه عمر و سلطنت طولانی ناصرالدین‌شاه چنان بود که مظفرالدین زمانی که پیر و افتاده شده بود، به سلطنت رسید.

پایان قاجار

دودمان قاجار پس از آنکه مشروطیت در زمان مظفرالدین‌شاه به رسمیت شناخته شد، رو به زوال می‌رفت. شاه پیر چندی پس از امضای فرمان مشروطیت درگذشت و فرزندش محمدعلی‌شاه از در مخالفت با مشروطیت درآمد. به توپ بستن مجلس، تیر آخر به سلطنت محمدعلی‌شاه بود و پس از آن با شورش مشروطه‌خواهان مجبور به فرار به روسیه شد. مشروطه‌خواهان قصد داشتند قاجار را پس از آن منقرض کنند و شخصی جدید را به پادشاهی برگزینند، اما از ترس بی‌نظمی‌ها و همچنین دخالت روس‌ها که طبق عهدنامه ترکمنچای که فرزندان عباس میرزا را به عنوان شاه می‌شناختند، منصرف شدند و فرزند دوازده ساله شاه مخلوع به نام احمد میرزا به سلطنت رسید. به علت سن کم شاه، بزرگ ایل قاجار به نام عضدالملک به عنوان نایب‌السلطنه انتخاب شد. پس از او نیز ناصرالملک به این عنوان رسید. با رسیدن احمدشاه به سن پادشاهی، جنگ جهانی اول آغاز شد و شروع قحطی و ناامنی در کشور راه را برای کودتای رضاخان و سیدضیا فراهم کرد و پس از چندی نیز با رأی شورای ملی، احمدشاه خلع و سلطنت قاجار منقرض اعلام شد. احمدشاه به خارج از ایران رفت، درحالی که مجلس مؤسسان رضاخان را به عنوان شاه جدید انتخاب می‌کرد. آخرین شاه قاجار در سال ۱۳۰۸ شمسی در پاریس درگذشت و در کربلا دفن شد.

تاریخ

قرابت شناسی

این جدول موضوعی یک بازی من درآوردی است! جدولی که به جای سؤال و جواب به شما دو کلمه می‌دهد تا شما با پیدا کردن قرابت بین این دو کلمه پاسخ را پیدا کنید. شاید در نگاه اول کار سخت باشد، اما با توجه به موضوع داشتن و البته مشخص بودن تعداد حرف‌های پاسخ سؤالات، کار شما کمی راحت خواهد بود. در هر جدول یک مورد به صورت نمونه حل شده است تا کمی بیشتر با روند کار آشنا شوید. حالا وقتش رسیده است تا اطلاعات تخصصی‌تان در موضوعات مختلف را محک جدی‌تری بزنید.

روم	ک	ا	ر	ممنوعه					خودسوزی	
فیل				اژدهای زرد					کارتاژ	
عراق					مغول					
کودتا					جبر					
دریای سرخ				سزار						
جعفربن ابی طالب				قزلباش						
آهن				نیل						
پروس				لینکلن						
نیروی دریایی										
جنگ جهانی دوم										